

אסורים בסוריה

יהודי סוריה: עבר, הווה, עתיד

שחר בגלי צה"ל בתאריך 24.3.1989

מראיין: אריה ברנע, יו"ר תנועת לפיד להנחלת לקחי השואה

צבי זוהר, חוקר במכון הרטמן, ומחבר דוקטורת בנושא תגובות הלכתיות למודרניזציה של הקהילות בסוריה ובמצרים.

— מה גילה של הקהילה היהודית בסוריה!

קשה לדעת; אבל, יש לשער, לפי המידע שבידו, שהיהודים בסוריה יושבים ברציפות שם מימי בית שני. הם היו מעבדי אדמה, ישבו בערים הראשיות. גם לפני תקופת בית שני הם היו שם, אך אין הוכחות ששהו שם ברציפות.

— היהדות ייחשה לסוריה יחס מיוחד, מה פשר היחס הזה? ומה הביטוי לכך?

הישיבה בארץ, מחייבת על פי היהדות, מיסוי כלכלי בצורת תרומות, מעשרות, ביכורים וכדומה. בימי בית שני, גזרו חכמים שהיהודים היושבים בפרסיה של ארץ ישראל — ובכלל זה סוריה — חייבים, מדובר, להפריש מיסוי כני"ל. בכך השוו חכמים מעומד של היהודים בסביבה ואי פשרו תחרות הונגת בין כולם. גזרות אלו נשארו בתוקף לאורך זמן רב; אנו מוצאים במאה התשע־עשרה, אסלות ותשובות של ברנים מחלב, שבחם נאסלו רבני חלב, על ידי יהודים שיש להם מטעים, האם הם חייבים בשמיטה או לאו.

— הקהילה הזו ידעה הרבה תפוסות ב־1500 השנים האחרונות — לאו דוקא בגלל היהדות, אלא בגלל שהאזור עבר

תפוסות רבות. למשל: אנו רואים במאה הרביעית השתלטות נוצרית על סוריה והאנטישמיות הופכת תופעה, כמעט שהיא שונה בחברה הסורית. במאה השביעית, אנו עדים לשני כיבושים אחרים: כיבוש פרסי — נוח ליהודים, כיבוש ערבי — גם הוא נוח ליהודים. במאה השמינית, מתחילה תופעה של אנטישמיות ערבית, שלא נמחקת מאז. במאה השלוש־עשרה, מגיעים הממלוכים. גם פלישות מונגוליות מתרחשות בתקופה הזאת. במאה השש־עשרה מתחיל הכיבוש העות'מאני.

"אסורים בסוריה", גלי צה"ל

ריאיון:

אריה ברנע

מראיינים:

צבי זוהר, פרופסור משה מעוז, ומשה חנן

ביצוע טכני:

ישראל תורג'מן, ויואב חובב

לאורך כל האירועים האלה, מתפתח בסוריה מרכז יהודי חשוב ברוחניותו ובחומריותו, בעיר חלב. מה אנהו יודעים על מרכזיותה של יהדות חלב כבר באותה תקופה!

כידוע, הישיבות הבבליות נעמו קשה עם ירידת קרנה של האימפריה העבאסית, וכן עקב הפלישות המונגוליות. גם הישיבות העתיקות של ארץ ישראל נעמו. והנה, נשמר מרכז תורני עתיק בחלב, עד שהרמב"ם מתבטא בכבוד רב כלפי היהודים היושבים

בעיר הזו. הוא בעצם כתב את ספרו "מורה הנבוכים" עבור תלמידו האשיר, שהלך והתיישב בחלב. כתר ארם צובא, העתיק והמפואר, נשמר — ולא כבדו — כמשמרת קודש, בעיר שממרה על רציפות תרבותית משחר ימי הביניים. גם כאשר הגיעו גולים יהודים מספרד, אשר נודעו בתרבותם הגבוהה, והטמיעו בתרבותם זו את תושבי המקומות שאליהם הם הוגלו — חרי לא כך קרה הדבר בחלב, שם היתה הקהילה בעלת עוצמה פנימית מקדמת דנא, כך שהגולים מספרד לא יכלו להטמיע את ההנהגה המקורית: הם השתלבו בחברה המקומית והתערבו בה. נוכרי בוח, שבחלב עצמה, היו משפחות רבות, החיות עד היום בה, שיש להן ירושקין לתמארת. לדוגמה: משפחת דיין שיש לה אילן ירושקין עד דוד המלך, ומשפחת הכר טויל המתחסנת לעלי הכהן מתקופת הכרביאם.

— הקהילה בסוריה היתה בין הקהילות שהגיבו בתקופה רבה למשיחיות שבת־אית של שבתי צבי. אחרי משה זר, מבחינה להקלה תקופה של התחזקות גם מבחינה כלכלית וגם מבחינה פוליטית. אך, האנטישמיות לא נעלמת: הנה, לפני למעלה ממאה שנה מתרחשים אירועים אנטישמיים בסוריה שהשעירו את העולם היהודי והלא־יהודי כאחד. אולי תוכל לפרט ולספר על התקופה הזו.

ובכן, בנוסף לקהילה החשובה של חלב, אזכיר כאן חשיבותה של קהילה עתיקה

אריה ברנע, יליד תאריך, בן למינצ'ו השואה ממלון. עורך־דיון, תושב ירושלים. מחבר הספרים "יליא נבעני" — על הנמיה היהודית בשואה, ו"רגול אחדי" — על יהודי ארצות הים־התיכון בתקופת השואה (תתן מרס "מיטאה" 1987). שני הספרים התפרסמו בחוצות־לאור של משרד התחנוך. מאז 1986, מתכן לייביראש תנועת לפיד, התנועה להנחלת לקחי השואה. תנועת לפיד עוסקת בלימוד והנחלה של מסקנות מן השואה עבור החברה הישראלית והעם היהודי כיום, במישור של געילות למען קהילות יהודיות במצוקה ובמישורים נוספים.